

תעודה

**"האינסטינקט מתקומם נגד
החוצפה היהודית מנקרת העיניים..."**

מדיוני ממשלת אוסטריה, יולי-אוגוסט 1925
ערב הקונגרס הציוני הי"ד בווינה¹

הקונגרס הציוני הי"ד התכנס בווינה בימים 18-31 באוגוסט 1925. נטלו בו חלק 312 בעלי זכות הצבעה, מהם 262 צירים נבחרים ו-52 חברי הוועד הפועל הציוני. הצירים הגיעו מכל קצווי הפזורה היהודית, למן פולין וארצות-הברית (שתי המשלחות הגדולות) ועד ארם נהריים (כך כונתה באותם ימים עיראק בפי הדוברים הציונים) ודרום-אפריקה. הקונגרס עסק במשבר שפקד את התנועה הציונית ואת ההתיישבות בארץ-ישראל, וכן ביוזמתו של נשיא ההסתדרות הציונית, חיים וייצמן, להקים את הסוכנות היהודית בהשתתפות נציגים מקרב חוגים לא ציוניים אוהדי המפעל הציוני. בסך הכל היה זה קונגרס אשר לא העלה על סדר היום הציוני בעיות הרות עולם, או היווה פריצת דרך בהיסטוריה של התנועה.²

לכינוסו של הקונגרס קדמו בירורים ודיונים בין מארגניו לבין ממשלת אוסטריה. הידיעות על כינוס הקונגרס עוררו התנגדות עזה בקרב הימין הלאומני-אנטישמי. מתוך כך התעוררו בקרב הממשלה - אשר נטתה בתחילה, מטעמים כלכליים ובינלאומיים, להסכים לקיום הקונגרס בבירת אוסטריה - ספקות באשר לכדאיות העניין. בדיוניה היא נדרשה פעמיים לבעיה זו, ולהלן קטעי פרטיכל הנוגעים לעניין.

לשם הבנת שיקוליה והתלבטויותיה של ממשלת אוסטריה, כפי שבאו לידי

1. הנני מודה לעמיתי, ד"ר ולטר מנושק (Manoschek), מעורכי הפרטיכלים של דיוני ממשלת אוסטריה, על שהפקיד בידי את הקטעים הנוגעים לנושא וסייע לי במציאת קטעי העיתונות הרלוואנטים ובויהוי הדמויות המופיעות בפרטיכל; וליוסף לשנר שעזר לי בתרגום החומר.

2. על דיוני הקונגרס ראה, *Protokoll des XIV Zionisten Kongresses-Wien 1925*, London 1926; *הקונגרס הציוני הארבע-עשר - וינה כ"ח אב-י"א אלול - סקירה קצרה, החלטות וביאורים, לונדון תרפ"ח.*

ביטוי בדין, אנו חייבים להידרש בקצרה למצב הפוליטי ששרר במדינה באמצע שנות העשרים.³ הרפובליקה האוסטרית קמה על חורבותיה של האימפריה האוסטרו-הונגרית, שהתמוטטה באחת לאחר תבוסת מעצמות המרכז בנובמבר 1918. המעבר הטראומטי מאימפריה השולטת על עמים וארצות למדינה קטנה וחלשה במרכז אירופה הורגש עדיין היטב באמצע שנות העשרים. וינה, שרק לפני שנים מעטות היתה מרכז פוליטי, כלכלי ותרבותי חשוב מאין כמותו, הפכה לבירה פרובינציאלית של מדינה קטנה וחלשה. כלכלה מתמוטטת, אי-שקט חברתי, קיטוב פוליטי בין השמאל הרפובליקני והימין הרדיקלי-לאומני – אלה אפיינו את המערך הפוליטי האוסטרי. הדיכוטומיה בין וינה, שנשלטה על ידי הסוציאל-דמוקרטים האוסטרו-מארקסיסטיים, לבין האזורים החקלאיים השמרנים, שבהם שלט הימין הנוצרי-סוציאלי והפאן-גרמני, עוררה אי שקט חברתי-פוליטי, שהתאפיין בחוסר יציבות פרלמנטרית ובאלימות חוץ-פרלמנטרית. הדמוקרטיה האוסטרית הצעירה, נעדרת מסורת פרלמנטרית, מותקפת באורח בלתי מרוסן על ידי השמאל הקומוניסטי מזה והימין הלאומני מזה, נלחמה על חייה. יתר על כן, בדומה לשכנתה הגדולה, גרמניה הוויימרית, חלק גדול מהפוליטיקאים שעמדו בראש הממשל ומרבית הפקידות הממשלתית שאפו בגלוי להשבת השלטון ההאבסבורגי האוטוריטרי. האצולה ואנשי הצבא שעולמם התמוטט, תקפו את הממשל החדש, והמעמד הבינוני האחוז היסטריה אנטי-קומוניסטית ראה במפלגה הסוציאל-דמוקרטית את מבשרת הסכנה הבולשוויקית. הרפובליקה האוסטרית הצעירה זכתה לאמון מוגבל מאוד מהעילית הישנה, ואלמלא בעלות הברית המנצחות, היה הגיס החמישי האנטי-רפובליקני משיב את ההאבסבורגים אל כיסאם.

המאבק הפוליטי המרכזי בשנות חייה המעטות של הרפובליקה האוסטרית התנהל בין הסוציאל-דמוקרטים בראשות אוטו באואר (Bauer) וקרל רנר (Re- inner), אשר ייצגו את מרבית הפרולטריון העירוני ושלטו בווינה, לבין הימין על שתי מפלגותיו הגדולות, הנוצרים-הסוציאליים בראשות הכומר אינגנאץ זיפל (Seipel) והפאן-גרמנים (Grossdeutsche Volkspartei), אשר ינקו את כוחן מהפרובינציה הכפרית השמרנית.

מאז 1920 שלטה באוסטריה קואליציה של שתי מפלגות הימין. זו ביקשה להיפטר מהאופוזיציה הסוציאל-דמוקרטית ה"טרדנית", ולבסוף עשתה זאת באלימות רבה ב־1934. אך בה בשעה נלחצה הקואליציה על ידי קבוצות ימין רדיקליות חוץ-פרלמנטריות, שדרשו דיכוי לאלתר של ה"בולשוויקים" למיניהם והיהודים. התרבות הפוליטית של אותם ימים התאפיינה בכנסים המוניים, אשר הסתיימו לא פעם בהתנגשויות דמים, בהפגנות מחאה ובמצעדי ראוות של כל

3. ראה H. Benedikt (ed.) *Geschichte der Republik Österreich*, Wien 1954 (להלן: *בנדיקט*); M. Kitchen, *The Coming of Austrian Fascism*, London 1980.

המפלגות והקבוצות. בין הקבוצות הרדיקליות האלימות התבלטו אנשי המפלגה הנאציאונל-סוציאליסטית וחברי ה"בורשנשאפטן" (Burschenschaften) וה"טורנשאפטן" (Turnschaften), אחוות הסטודנטים ואיגודי הספורט, שרובם היו בעלי נטיות מיניות מובהקות), אשר ניצלו כל הזדמנות כדי להתכתש עם הקומוניסטים ואנשי השמאל ולהתגרות במשטרה.

ממשלו של ד"ר רודולף ראמק (Ramek) (פברואר 1925–אוקטובר 1926), אשר בתקופתו התנהלו הדיונים המובאים כאן,⁴ היה בבחינת ממשלת מעבר בין שתי תקופות ממשל של איגנאץ זייפל, מנהיגה החזק של המפלגה הנוצרית-סוציאלית. חולשתו הפרלמנטרית של ראמק חייבה אותו לזהירות במה שנוגע להשלטת חוק וסדר ובמאבקו נגד הגורמים הקיצוניים במדינה. בה בשעה היה עליו להתחשב בהלכי הרוח האנטישמיים שרווחו בציבור הרחב, ולהזים את הטיעון שהועלה בדיון שלפנינו על ידי שר המסחר והתחבורה הנס שירף (Schürf), לפיו "הציבור רואה בנו ממשלה יהודית. ממשלה אותה חייבים לסלק".

בתחילת 1925 נתנה ממשלת ראמק את הסכמתה לעריכת הקונגרס הציוני בווינה. אולם ככל שקרב מועד ההתכנסות גברו הלחצים על הממשלה לחזור בה מהסכמתה. קולות אלה נשמעו לא רק בקרב הימין הקיצוני, אלא גם בחוגים המקורבים לשלטון ובעיתונות הפרו-ממשלתית. ראשי ההסתדרות הציונית היו ערים לכך. וייצמן כתב ב־21 ביוני לידידו בוויסבאדן (Wiesbaden), בני משפחת לנדסברג: "התעוררו ספקות כבדים האם הקונגרס אכן יכונס בווינה. הם אינם רוצים בנו שם וסבורני כי יהיה זה מתחת לכבודו של הקונגרס לחסות בצל הכידונים האוסטריים."⁵

ביולי כתב וייצמן לרב הראשי (הפרו-ציוני) של וינה, הירש פרץ חיעס (Chajes):

לא תופתע, שכולנו [בוועד הפועל הציוני] היינו מודאגים בקשר לסידורי הבטחון בקונגרס ובקשר [לאפשרות] לקיים את הדיונים באווירה מכובדת. מובן, שאיננו יכולים מכאן [לונדון] להעריך נכוחה את המצב השורר אצלכם. למרות זאת לא יכולנו שלא לעשות דבר. על כן ציפינו בקוצר רוח לשמוע את חוות דעתך ונשמנו לרווחה כאשר הרגעת אותנו. אני מקווה שהערכת המצב של הממשלה [האוסטרית] אכן נכונה וכי היא תנקוט בהקדם האפשרי בצעדים אשר ימנעו תקריות במהלך הקונגרס. או אז בטוחני שנקיים, כדברייך, קונגרס נאה.⁶

4. על ממשלת ראמק ראה בנדיקט, עמ' 135–144.

5. J. Freundlich (Ed.), *The Letters and Papers of Chaim Weizmann*, Series A, Vol. XII (August 1923–March 1926), Jerusalem 1977, p. 363

6. שם, עמ' 373–374. חיעס שיגר עוד ב־19 ביוני מכתב לראש מחלקת הארגון של

לעזרתו של חייעס בא רוברט שטריקר (Stricker), ממנהיגי הציונים באוסטריה, אשר נפגש עם מפקד משטרת וינה יוהאן שובר (Schober), ודיווח ב־30 ביוני לוועדה המארגנת של הקונגרס, כי שובר "ערב אישית ויטיל את מלוא משקלו וסמכותו למען קיום השקט והסדר", והוסיף, ש"כל הפרשה נופחה ללא הכר בראש ובראשונה על ידי כתבים זרים"⁷.

נוכח מה שהתרחש בשטח, קשה מאוד לקבל את קביעתו של שטריקר, כי "העניין נופח". ב־1 באוגוסט נרצח איש הימין יוזף מוהאפל (Mohapell) במהלך אסיפת מחאה קומוניסטית. לרצח לא היה, ככל הנראה, רקע פוליטי, אולם הימין הקיצוני ניצל את האירוע להגברת ההסתה האנטי־קומוניסטית והאנטישמית. מאמרים שהופיעו בעיתונות הימין קשרו את התקרית לכינוס הקונגרס הציוני, ודרשו את ביטולו. ב־8 באוגוסט הפנו שני צירי פרלמנט מן הימין, ברגר (Ber-ger) ושטוקר (Stocker), שאילתה לראש הממשלה, וביקשו לדעת האם כינוס הקונגרס אינו מהווה סכנה לבטחון המדינה, פוגע בסדר הטוב ומסכן את אורחי המדינה. ראש הממשלה השיב בכתב, והבליט במיוחד את העובדה, שהתנועה הציונית משרתת למעשה את מטרת הימין, בכך שהיא מפנה את הגירת יהודי מזרח אירופה מאוסטריה לפלשתינה. הוא הוסיף ואמר, כי הכינוס מקדם את האינטרסים הכלכליים והמדיניים של אוסטריה.⁸

אולם מסתבר שתשובה זו לא הרגיעה כלל את הימין קיצוני, אשר כדברי שר המסחר שירף, אינו מאזין עוד "לנימוקי הגיון". איומי הימין הקיצוני, שביום פתיחת הקונגרס הם יוציאו המונים לרחובות, הדאיגו את הממשלה, והיא נדרשה לעניין בישיבתה ב־10 באוגוסט.

בישיבה השתתף מפקד משטרת וינה, שובר, מתוקף תפקידו. מן הראוי לציין, כי שובר נחשב לאחד האנשים החזקים במסד האוסטרי. הוא נתמנה לתפקידו עוד בימי הקיסר פרנץ יוזף, ובימיה הראשונים של הרפובליקה מנע בכוח את תפיסת השלטון על ידי השמאל הקיצוני.⁹ ב־1921 כיהן זמן קצר כראש ממשלה, ונבחר שוב לתפקיד זה ב־1929. בלא שום ספק, תמיכתו בקיום הקונגרס והבטחתו לשמור על הסדר השפיעו על החלטתה החיובית הסופית של הממשלה. הימין הקיצוני מימש את איומיו. למרות האיסור על קיום אסיפות ומצעדים, התאסף ב־17 באוגוסט לפנות ערב ליד האוניברסיטה המון, שרובו סטודנטים וחברי איגודי הספורט. פרשי המשטרה הסתערו על המפגינים בחרבות שלופות.

ההסתדרות הציונית, לאוטרבאך (Lauterbach), שבו הביע התנגדות להעברת הקונגרס מווינה למקום אחר, וציין שממשלת אוסטריה התחייבה לעשות את הכל כדי להגן על הקונגרס. שם, שם, הערה 2.

7. שטריקר לוועדה המארגנת, הארכיון הציוני המרכזי (להלן: אצ"מ), Z4/214/5. המכתב במלואו מובא בנספח.

8. ראה *Wiener Zeitung*, 9.8.1925 (n. 180).

9. ראה בנדיקט, שם.

בהתכתשויות נפצעו כ-18 איש. על פי דיווחי העיתונות צעקו המפגינים לעבר השוטרים: "פרשי ירושלים" "משרתי היהודים!" ו"יהודים החוצה!"¹⁰ למחרת כינס ראש הממשלה, ראמק, מסיבת עיתונאים, בה האשים את הנציגון-סוציאליסטים בהסתה פרועה ובפגיעה בסדר. ראמק הצדיק את התנהגות זרועות הבטחון (שכונתה בעיתונות הימין "ברוטאלית"), והכריז כי ישתמש בכל האמצעים העומדים לרשותו על מנת לשמור על החוק והסדר. הוא פנה אל העיתונות וביקש לנהוג באיפוק.¹¹ המהומות שכחו כעבור יממה, והקונגרס המשיך בדיוניו באין מפריע.

עיון בסטנוגרמה המופיעה להלן מעלה מספר נקודות מעניינות. במהלך הדיונים בולטת לעין האנטישמיות הגלויה של מרבית המתדיינים. זו אנטישמיות מהזן המתון והשמרני, אשר רווחה באותה עת (ולדאבוננו, גם היום) בשכבות רחבות של הציבוריות האוסטרית. התבטאויות כמו "השתלטות הרוח היהודית", "חוצפה יהודית מנקרת עיניים", "ממשלה יהודית", מצביעות על הלך הרוח בקרב מעצבי המדיניות האוסטרית. חברי הממשלה היו משוכנעים, כדרך האנטישמים, שהעיתונות האוסטרית נשלטת על ידי יהודים, ושהיהדות העולמית עוינת את אוסטריה (ראה דברי שובר על יהודי ארצות-הברית). בעיניהם, נקודת החיוב היחידה של הציונות היא, שהיא מפנה את ה"אוסטיוודן", אשר עלולים, חס וחלילה, להציף את אוסטריה, לארץ-ישראל. ואולי, כך שר המסחר והתחבורה שירף, פנינים הנכסף של היהודים מאוסטריה עצמה יסתייע על ידי הציונים.

כה בשעה מבקשת הממשלה – המייצגת את הימין המתון – להיבדל מאנשי הימין הקיצוני, אשר לדעתה – גם אם רעיונותיהם נכוחים – פעילותם פוגעת בסדר הטוב ומוציאה שם רע לאוסטריה. ביטוי לכך נותן מפקד משטרת וינה שובר, באומרו ש"הלכי הרוח בציבור השתנו [כוונתו שחלה הקצנה בדעת הקהל]; איננו יכולים עוד לפגור אחרי חוגי הימין הרדיקלי". במבט לאחור מעניינים דבריו של שובר על היטלר ואנשיו, אותם הוא מגדיר כ"ברנשים שחוסלו [מבחינה פוליטית] בגרמניה".¹² שובר, שמרן אוסטרי טיפוס, מתייחס

10. *Reichspost*, 18.8.1925 (n. 225). אותו עיתון, שנמנה בדרך כלל עם תומכי הממשלה, יצא בכותרת ראשית גדולה: "סערה בווינה", ובמאמר ראשי תחת הכותרת: "האם זה היה נחוק?" בו מואשמות הממשלה והמשטרה בהגנה על יהודים שהם אלמנט זר במדינה וכיו"ב. העיתונות הסוציאליזמוקרטית גינתה את ההתפרעויות וקבעה, כי רבים מהמתפרעים היו חברי מפלגות הקואליציה. על פי הערכת העיתון השתתפו בהתפרעויות כ-3,000 איש. ראה *Arbeiter Zeitung* מ'18 ו'19 באוגוסט 1925.
11. *Arbeiter Zeitung*; *Reichspost*, 19.8.1925 (n. 226).
12. יש לזכור שמדובר בשנת 1925, לאחר כשלון "הפוטש של בית הבריה", לאחר משפטו ומאסרו של היטלר בלנדסברג, ולאחר המשבר הקשה שאיים להרוס את המפלגה הנאציגון-סוציאליסטית. הערכת שובר היתה באותה עת ריאלי, ורבים וטובים חשבו כמוהו. רק בדיעבד נראים דבריו כאירוניה מרה.

לאנשי הימין הקיצוני כאל מטורפים. בדיוק כך התייחסו עמיתיו השמרנים הגרמנים להיטלר ערב עלייתו לשלטון.

על אף רצונם של מרבית חברי הממשלה לבטל את הקונגרס, ועל כך התנהל הדיון בישיבה הראשונה, גברו לבסוף השיקולים הפרגמטיים. שר החוץ מאטאיה (Mataja) העלה נימוקים הקשורים לאפשרות של פגיעה ביחסי החוץ. שר המסחר שירף הבלית את היתרונות הכלכליים שבכינוס הקונגרס, וראש הממשלה ראמק חשש מפגיעה במה שכינה "המוניטין הלאומי שלנו". באחת, סלידת חברי הממשלה מיהודים ומהקונגרס לא מנעה את כינוס הקונגרס.

לבסוף, מספר מלים על מה ששובר הגדיר כ"התרגשות גדולה" בקרב הציונים. מדיווחו של שטריקר לוועדה המארגנת (המובא במלואו בנספח), אנו למדים, שהאפשרות להעברת הקונגרס מווינה השתקפה במחלוקות הפנימיות בתנועה הציונית באוסטריה. מתנגדיו של שטריקר בראשות ד"ר איזידור שליט¹³ ביקשו, לדעת שטריקר, להיבנות מכך ולפגוע בו. קביעתו של שטריקר, שהמפלגות וממשלת אוסטריה ירצו להוכיח שאוסטריה אינה ארץ ברברית, אכן התאמתה במקרה שלפנינו. אולם למרבה האסון, כעבור 18 שנה נחשפה הברבריות האוסטרית במלוא אכזריותה, כאשר שטריקר הומת באשוויץ.

מתוך סטנוגרמה של ישיבת ממשלת אוסטריה, 23 ביולי 1925¹⁴

שירף (Schürf) (שר המסחר והתחבורה):¹⁵ הקונגרס הציוני. הוועדה [שמונתה לבדיקת העניין] שמעה כי האולמות (Burgsäle) בארמון המלוכה (Hofburg) עומדים בדרך כלל להשכרה. הנהלת וינדובונה (Vindobona) [ככל הנראה חברת וינדובונה, שהיתה מעין קבלן מטעם ההסתדרות הציונית], באה במגע עם הממונים על הארמון, והוסכם כי האולם יושכר במידה שהממשלה תאשר זאת. מנהל הקונגרס הציוני פנה בעצמו לממונים על הארמון וביקש לדעת האם הממשלה תיעתר לפניית ההסתדרות הציונית. אני מביא זאת לידיעתכם.

אמרתי לנציגים שלדעתי אי אפשר יהיה להשכיר להם את האולמות בארמון, בשל החשש מפני מהומות שעלולות לגרום נזק לארמון. במידה ותשובת הממשלה תהיה שלילית הם יעבירו זאת הלאה. עלינו להגיע היום להחלטה.

13. מקורבו של הרצל, אחד היוזמים והמארגנים של הקונגרס הראשון בבאזל, מראשי ציונות אוסטריה.

14. *Staatsarchiv Österreich, Wien, MRP 390, 22-23.7.1925*. לקוח מתוך קטעי סטנוגרמה אשר לא הוכנסו לפרטיכל הרשמי.

15. חבר המפלגה הפאן-גרמנית, שירת במספר ממשלות אוסטריות לפני האנשלוס.

מאטאיה (Mataja) [שר החוץ]:¹⁶ בהחלט לא נראית לי הגישה הגורסת כי אי אפשר לכנס בווינה ועידה בינלאומית מתוך חשש ממהומות. סירוב [לפניית ההסתדרות הציונית] יפגע קשות במוניטין של אוסטריה [...] נוכל למנוע השכרת האולם רק בנימוק שהאופי המיוחד של האולמות [הקיסריים לשעבר] אינו מאפשר השכרתם לעריכת כנסים רגילים. אל לנו להקל ראש בנימוקי מדיניות חוץ.

שירף: הם [הציונים] ביקשו תחילה לקבל את בניין האופרה. משרד החינוך דחה אותם בתואנה של חוק מס הדירות של ברייטנר (Breitner).¹⁷ כעת הם מבקשים לקבל את אולמות הארמון לשלושה ימים החל מ־18 באוגוסט. הם מוכנים לשלם דמי שכירות גבוהים מהרגיל.

ראמק (Ramek) [ראש הממשלה]:¹⁸ הפכו את אולמות הארמון לעסק עובר לסוחר. כל מי שפונה נענה בחיוב. עורכים שם נשפים, קונצרטים, קונגרסים [...] ירידים. בתוך האולמות מעמידים ביתנים ומבנים שונים אשר פוגמים במראה הכללי. בגלל זה איננו יכולים כעת לסרב. אולי אפשר להיאחז בנימוק של מהומות. אם כי בעבר הבטחנו לציונים שאין שום סכנה של מהומות. הם הרי רצו להעביר את הקונגרס לארץ אחרת, דבר שהיה גורם לנו נזק כלכלי נורא ופוגע במוניטין שלנו. לפיכך חייבים להיענות לפניית הציונים. נוסף לכך צריך לקחת בחשבון שכניעה להסתה של הנאציאונל־סוציאליסטים בעיתונות, באסיפות ובכרוזים נגד קיומו של הקונגרס הציוני תעודד אותם לארגן התנפלויות גם בקשר לעניינים אחרים.

מאטאיה: אני מציע לבקש את חוות דעתה של המשטרה [...]

שירף: כן, גם אני חשבת כן, במקרה שהמשטרה תתנגד לעניין, לנמק את הסירוב בהתנגדותה של המשטרה.

מאטאיה: המשטרה חייבת להתנגד.

ראמק: אם נטען שלציונים נשקפת סכנה באולם [בארמון] הם יסיקו כי גם באולמות אחרים נשקפת להם סכנה ואז לא יבואו כלל לווינה.

16. חבר המפלגה הנוצרית־הסוציאלית, שר החוץ בממשלות שונות מאמצע שנות העשרים ועד אמצע שנות השלושים.

17. לא הצלחתי להיוודע מהו אותו חוק ברייטנר.

18. מראשי המפלגה הנוצרית־הסוציאלית. יריבו של ראש המפלגה, זיפל.

אהרר (Ahrer) [שר האוצר]:¹⁹ אולי כדאי למצוא סיבה לסגירת הארמון באוגוסט.

שירף: זוהי הפרת חוזה.

ראמק: נשלח לשם טכנאים שיקבעו [שהארמון] זקוק לתיקונים דחופים. ואז נוכל לסגור את הארמון.

אהרר: זה יעלה לנו כסף, אבל ימנע מאתנו אי נעילות פוליטית גדולה.

שירף: אני אבדוק אצל המהנדסים האם קיימת אפשרות כזאת.

אהרר: אין טעם לפנות למשטרה. היא הרי תשיב שהיא מקבלת על עצמה את מלוא האחריות.

שירף: בישיבה הבאה של הממשלה אמסור דיווח על השתלשלות העניינים.

מתוך סטנוגרמה של ישיבת ממשלת אוסטריה, 10 באוגוסט 1925²⁰

שירף: ברצוני למסור כאן על הלכי רוח מדאיגים שהתעוררו עקב הקונגרס הציוני. מדובר לא רק על וינה אלא גם על מקומות אחרים, ולא רק על חסידי הנציונל-סוציאליסטים אלא גם על תומכי הנוצרים-הסוציאליים ואנשי המפלגה הפאן-גרמנית. משלחת שביקרה אצלי היום טענה כי העניין הולך ומחמיר וכי נימוקי הגיון אין בהם כדי לשכנע. טענות לפיהן כדאי לתמוך בציונים מפני שהם יוציאו את היהודים [מאוסטריה] או נימוקי תועלת כלכלית אינן מועילות עוד. ככל הנראה נקלענו למצב אשר מזכיר את אנטישמיות ההפ"ה (Hep-Hep).²¹

19. יעקב אהרר, מהמפלגה הפאן-גרמנית. נאלץ להתפטר ממשלת ראמק בעקבות שערורייה משפחתית, והיגר לקובה.

20. בישיבה זו ניהלו את הסטנוגרמה שני קצרנים. קיימים הבדלים קטנים בין שני הנוסחים. הגירסה המופיעה כאן היא שילוב של שני הנוסחים. *Staatsarchiv Österreich, Wien*, MRP 392, Text A: Dr. Suchanek; Text B: Dr. Troll. גם קטע זה בשני נוסחיו לא הוכנס לפרטיכל הרשמי.

21. הכוונה לפרעות נגד היהודים שנערכו בגרמניה באוגוסט 1819. הפורעים נהנו מתמיכת חברי איגודי הסטודנטים הלאומנים וראשי התנועה הלאומית הגרמנית, ביניהם האב יאן (Jahn), ארנסט מוריץ ארנדט (Arndt) ואחרים. בערים רבות בגרמניה נדרשה התערבות הצבא כדי לשים קץ להשתוללות ההמון. הקריאה האנטי-יהודית "הפיה" מקורה, ככל הנראה, בראשי תיבות של הסיסמא Hierosolima est perdita (ירושלים הובסה), אשר

בעת מסע הלוויה של מוהאפל (Mohapell)²² ראינו מי הם אותם יסודות רדיקליים. נוכחותם של חסידי היטלר אינה מדאיגה, מה שמדאיג הוא השתתפותם הפעילה של חברי איגודי הספורט (Turnerkreise). עלינו לנסות ולהשפיע על אלה האחרונים. אם לא נצליח בכך נשקפת לנו סכנה גדולה. העיתונות הנמצאת תחת השפעה יהודית צריכה לדעת כי השתלחות נטולת רסן בחוגים אלה [הכוונה לנאצים ולחברים באיגודי הספורט הלאומנים], כפי שקרה בשבוע שעבר, לא תבלום את צלב הקרס. היא רק תועיל להם. גם בחוגי הפקידות הנמוכה במשרדי הממשלה נשמעים קולות רבים והולכים אשר מביעים בגלוי סלידה מהשתלטות הרוח היהודית (Überwuchern des jüdischen Geistes). באם לא נשים קץ לכך, יפרצו מהומות, אשר עלולות להזיק לא רק למה שנוגע למדיניות החוץ שלנו אלא גם למעמדנו הפנימי. והיה אם במהומות כאלה יירצח אדם ממוצא ארי הממשלה תעוף. אסור לנו לזלזל בתנועה זו. כבר איננו מסוגלים להשתלט על ההמון.²³

אומנם אי אפשר היום לבטל את הקונגרס הציוני אבל חייבים לומר למארגני הקונגרס כי עליהם להצניע לכת. האינסטינקט מתקומם נגד החוצפה היהודית מנקרת העיניים (Der Instinkt richtet sich gegen das freche jüdische Treiben). מן הראוי לבקש את מארגני הקונגרס ואת העיתונות להתעסק בעיקר בבעיות כלכליות-פוליטיות.

ראמק: איך אפשר לעשות משהו כאשר רוב הנוצרים קונים את "Abend" ואת "Die Stunde"?²⁴

שובר (Schober) [מפקד משטרת וינה]: משלחת של אנשי האיגודים [של ותיקי החזית] הגרמנים שנפגשה אתי סיפרה לי על תעמולה שמנהלים אנשי צלב הקרס תוך כדי נסיון לכנס קונגרס כל-גרמני במקביל לקונגרס הציוני. אנשי המשלחת התנגדו מכל וכל לקונגרס כזה. לדבריהם הם היו שמחים מאוד ואסירי תודה לי אילו יכולתי לבטל את הקונגרס הציוני, אולם הם מבינים כי צעד כזה אינו אפשרי מטעמים כלכליים.

אחר כך נפגשה עם הקנצלר [ראמק] משלחת ארגון לוחמי החזית (Front-)

הוטבעה על מטבעות רומיות לציון חורבן הבית השני, ואומצה על ידי הצלבנים. ראה:

"Jerusalem", *Encyclopedia Judaica*, Vol. 8, 1971, pp. 330-331

22. יוזף מוהאפל, חבר איגוד ספורט (Turnerschaft) המקורב לנוצרים-הסוציאליים, נרצח ב-1 באוגוסט 1925 על ידי אדם בעל עבר פלילי, במהלך אסיפת עם קומוניסטית.

23. בנוסח השני מופיע הפסוק האחרון בצורה הרבה יותר בוטה. "אם שוב יקרה חרבון (Schliesserei) שבו יירצח איש נוצרי, לא תוכל הממשלה לעצור את הורם הגואה."

24. עיתונים ליברליים, אשר לפי דעת חברי ממשלת אוסטרה נשלטו על ידי יהודים.

(kämpfer). מאייר (Mayer)²⁵ תיאר את התסיסה שהתעוררה בקרב האוכלוסייה הנוצרית²⁶ עקב הקונגרס הציוני והודיע לי שבדעתו לנהל מאבק חריף ביותר נגד הקונגרס. מאייר יצא בינתיים לחופשה בת כחודש.

כשלעצמי הנני סבור כי הקונגרס הציוני הינו תופעה בלתי רצויה. אומנם הסכמנו לקיימו, ולביטולו עלולות להיות השלכות שליליות בעיקר במה שנוגע לעיר וינה. אף על פי כן עדיין נוכל להתחרט.

תשובת הממשלה לשאלתה בפרלמנט שלשום²⁷ נתפרשה על ידי הציונים כפגיעה בהם. הם יצאו לוויסבאדן (Wiesbaden), לאחר שהגיע מברק מווייצמן [אשר נמצא] בוויסבאדן ובו הצעה להעביר את הקונגרס למקום שהותו. התברר להם כי אין בוויסבאדן אולמות מתאימים. כעת הם בודקים את התנאים בקארלסבאד (Karlsbad) או בשווייץ. שני נציגים מטעם ציוני וינה נסעו גם הם לוויסבאדן כדי לבקש מווייצמן לחזור בו. הם ביקשו ממני לטלפן לווייצמן, אולם סירבתי, מפני שהדבר היה מתפרש כפנייה ממשלתית רשמית. נדמה לי כי אפשר לנצל את העובדה שהם [הציונים] נעלבו [כדי לבטל את הקונגרס].

לאחר האירוע בפרלמנט הופיע אצלי שטריקר. הוא סיפר לי כי שמע שראש הממשלה ענה על שאלתה בעניין הקונגרס הציוני. מישהו מקרב הציונים מיהר בשעות הצהריים אל משרד החוץ שם הוצגה לפניו הטיוטה [לא ברור למה הכוונה כאן. ככל הנראה מדובר על תשובת הממשלה לשאלתה שהוצגה בפרלמנט בקשר לקונגרס הציוני]. לאחר שאיש זה הצביע על קטעים אחדים שיש בהם לדעתו משום פגיעה ביהודים, הם נמחקו מהטיוטה. שטריקר אמר שאם אומנם זה היה נוסח התשובה של הממשלה הוא מוכן אישית לנסוע לוויסבאדן על מנת לשכנע את וייצמן לחזור בו. שוחחתי עם ראש הממשלה והוא אמר לי כי השיב על השאלתה בצורה המתונה ביותר [...] שטריקר ביקר שוב במשרד בהיעדרי ואמר לאנשי כי פעל כנדרש, אולם אינני יודע מה עשה בדיוק. עלי לקבוע כי גם אצלם [הציונים] היתה התרגשות רבתי. על כן ייתכן מאוד שהקונגרס יבוטל מטעמים שאיננו יודעים עליהם עדיין.

אשר למסע התעמולה המתנהל בעניין זה. גורמים בלתי אחראים משני הצדדים מוצאים להם כר נרחב להתגדר בו. הקומוניסטים מסוגלים למעשים הגרועים ביותר, אולם בשעת התנגשות [עם הימין] עומדים לצדם גם הסוציאלי-דמוקרטים. ממש כך קורה בצד השני בקרב הנוצרים-הסוציאליים והפאן-גרמנים, שם תוקעים בשופרות יותר מדי אנשים מופרעים. הנאצינל-סוציאליסטים מבקשים להביא לווינה את היטלר עם כ־20 מאנשיו. מדובר על ברנשים שחוסלו [מבחינה פוליטית] בגרמניה ואשר מבקשים כעת לחרוש

25. פרנץ מאייר היה מראשי איגוד חיילי החזית, ארגון בעל נטיות ימניות רדיקליות.

26. באחד הנוסחים כתוב "האוכלוסייה הארית".

27. השאלתה ותשובת ראש הממשלה, ראה (n. 180) 9.8.1925 *Wiener Zeitung*.

מזימות בווינה. הכי קל היה להוציא את הארגון אל מחוץ לחוק, אולם אינני מצדד בכך, מפני שהדבר עלול לעודד התארגנות בלתי חוקית ולכך אני מתנגד. הערב הם [הנאצינל-סוציאליסטים] מבקשים לקיים אסיפה כדי להיפרע מהרוצחים של מוהאפל. נסיון מצדי למנוע את קיום האסיפה עלול לעורר מהפכה. אנשים אלה הינם מטורפים גמורים. אונדצקה (Ondeka)²⁸ הוא פושע או חולה רוח. זו תנועה בולשוויקית-ימנית שחייבים לחסלה בכל הדרכים העומדות לרשותנו, ממש כמו את הקומוניסטים. המפלגות הגדולות חייבות להזהיר את חבריהן מפני גילויי אהדה כלפי תנועות אלה, אשר מסכנות את עצמן. על כן אני מצדד בכל לבי ביוזמתו של השר שירף אשר מטרתה להשפיע על העיתונות. הדבר חשוב במיוחד לאחר שהעיתונות הסנסציונית ניפחה מעל ומעבר את עניין [רצח] מוהאפל.

ראמק: אני פועל בעניין זה במלוא המרץ. התשובה לשאלתה הרגיעה את הרוחות. היהודים היו מאוד מרוצים מכך. גם ה"זינר ז'ורנאל" (Wiener Journal) הבלטי זאת. אך בה בשעה הוא גם הדפיס באותיות קידוש לבנה את הקטעים האנטישמיים. שאר העיתונים, אותם הצלחתי לשכנע, התעלמו מכל העניין. מכל מקום, אני אישית סבור כי עדיף שלא להזכיר בעיתונות את הקונגרס. למען האמת, הייתי שמח מאוד אילו היהודים היו מבטלים את הקונגרס בתירוץ שהעלבנו אותם. אולם אין סיכוי שזה יקרה.

שוכר: גם אני סבור שהעיתונות התנהגה בסדר. כך גם היהודים שהיו אצלי. הם טענו שיהודי ארצות-הברית ואנגליה נפגעו. הגיעו אלי מברקים מאנגליה ומארצות-הברית בהם נטען "[שאחרי מה שקרה] מוטב להם ליהודים לבזבז כספם במקום אחר ולא באוסטריה". אני חושד כי [מכתבים אלה] נשלחו ביוזמת המתחרים שלנו, אשר מעוניינים בהתכנסות הקונגרס אצלם (לדוגמא: צ'כוסלובקיה אשר מעוניינת בהעברת הקונגרס לקארלסבאד). עניתי ליהודים אלה מאמריקה, שאני מזמין אותם לבוא לווינה ולהיכנס כמו עיניהם מה קורה אצלנו. כמו כן [עניתי להם] שמאות יהודים אמריקנים אשר ביקרו כאן יוכלו להעיד כי שערה משערות ראשו של יהודי לא נפגעה בווינה וכי אני מקווה שחיהם שם [באמריקה] בטוחים כחיי היהודים במקומותינו.

שירף: במקרה שהציונים יעבירו בשל אותה שאילתה את הקונגרס למקום אחר, תצא העיתונות הבינלאומית במסע השמצות נגד וינה. עלינו להכין מראש מתקפת נגד בעיתונות.

28. מראשי הנאצינל-סוציאליסטים באוסטריה.

ראמק: בשעתו סברתי שכדאי להשיב על שאילתה בפרלמנט, מכיוון שנאמר לי שהדבר ימתן את עמדת הפאן־גרמנים. באותה עת אפשר היה גם למצוא תירוצים לביטול הקונגרס מבלי לגרום עלבון. מר שובר אמר לי אז כי הפאן־גרמנים הבטיחו לו שאין להם שום קשר עם חסידי צלב הקרס. מן הראוי שמר שובר יזמן אליו את האדונים הפאן־גרמנים ויעמיד אותם על ההשפעה השלילית של מעשיהם על הממשלה. עליו להסביר להם כי "מלת כבוד של גבר" מחייבת את הממשלה שכעת אינה יכולה לחזור בה [מהסכמתה לקיום קונגרס].

שובר: כאן בעצם קבור הלב. אותם אנשים [הפאן־גרמנים] שינו כעת כיוון והם מתכוונים ב־17 באוגוסט לכנס אסיפה גדולה בכיכר וטיבקירכה [Votivkirche – כיכר במרכז וינה] ולצעוד משם לכיכר שווארצנברג (Schwarzenbergplatz). מוסדות הבטחון אינם יכולים להיות אחראים לכך והם מבקשים סיוע משטרתי למקרה של פרוץ מהומות. הלכי הרוח בציבור השתנו. איננו יכולים עוד לפגר אחרי חוגי הימין הרדיקלי. זימנתי את האנשים למחר ואני מתכוון לומר להם את מה שצריך להיאמר. אני מניח שאם נדבר איתם על ארגוני הספורט נצליח לשכנע אותם. אנו חייבים להפריד בין המתונים והקיצונים, ולעבוד על העיתונות. רק כך נצליח.

שירף: הציבור רואה בנו ממשלה יהודית, ממשלה אותה חייבים לסלק. אני הרי יודע כיצד מארגנים הפגנות. אנו חייבים לדבר אל לבם של מנהיגי איגודי הספורט הלאומיים והנוצריים־הסוציאליים. ייתכן שהקונגרס יעבור בשלום ללא תקריות. אבל אם יישנה מקרה [הריגת] מוהאפל נעמוד בפני התפרצות בלתי נמנעת.

ראמק: אנסה להשפיע על העיתונות ועל אגודות הספורט הגדולות. כמו כן אוועד עם השוצבונד (Schutzbund)²⁹ ועם הנהגת הסוציאל־דמוקרטים. מכל מקום, ההחלטה המקורית של הממשלה בעינה עומדת.

נספח

מכתבו של ד"ר רוברט שטריקר
אל משרד הקונגרס הציוני הי"ד³⁰

וינה, 30 ביוני 1925

לכבוד המשרד של הקונגרס הציוני ה-14 – וינה

רבותי הנכבדים,

בהמשך להודעתכם על כוונת הוועד הפועל [הציוני] לשקול את העברת הקונגרס מווינה [למקום אחר] ולאור השמועות המופצות בציבור באתי שוב בדברים עם ידידי, מפקד משטרת וינה, שובר, ועם מוסדות ממשלתיים נוספים והגעתי למסקנות הבאות:

ההסתה נגד הקונגרס מתבצעת על ידי קבוצה קטנה של נאציונל-סוציאליסטים. וזאת לדעת: קבוצה זו אין לה נציגות לא בפרלמנט ולא במועצת העיר (וינה). מרבית תומכיה באים מחוץ לאוסטריה בעיקר מאיזור הסודטים (בצ'כיה) ומגרמניה. רובם סטודנטים [...] אשר יוצאים לחופשה ולא ימצאו בעיר בזמן הקונגרס.

שלוש המפלגות הגדולות באוסטריה – הנוצרים-הסוציאליים [מפלגת ראש הממשלה – ראמק], הסוציאל-דמוקרטים [מפלגתו של ראש העיר זייץ (Seitz)] והמפלגה הפאן-גרמנית (Grossdeutsche Reichspartei) [מפלגתם של סגן ראש הממשלה ואבר (Waber) ושל שר המסחר והתחבורה שירף ושר האוצר אהרר] מתייחסות בחיוב לקיום הקונגרס. אישים אלה ומפלגותיהם יעשו הכל כדי למנוע מהקונגרס וממשתתפיו כל אי נעימות, יתר על כן הם יברכו את הקונגרס כנדרש.

מפקד המשטרה שובר הודיעני כי הינו ערב אישית ויטיל את מלוא משקלו וסמכותו למען קיום השקט והסדר. הוא הבטיח לי שהוא שולט על הקבוצה הקטנה של הנאציונל-סוציאליסטים ועל מנהיגיהם. חופש העיתונות המלא שהוא נחלתה של אוסטריה מאפשר לשני עיתוניהם הקטנים, שתפוצתם אינה עולה על 2,500 גליונות, להמשיך במערכת ההסתה. סגירתם של העיתונים האלה רק

30. אצ"מ, Z4/214/5. המכתב כתוב במקורו בגרמנית.

עלולה לנפח את כל העניין. הסתה זו בטלה בשישים בהשוואה לעיתונים שתפוצתם הכוללת מגיעה למליון וחצי גליונות, אשר מגלים אהדה לקונגרס. נוסף לכך זומנו ראשי הנאציונל-סוציאליסטים למשרדו של מפקד המשטרה, אשר היתרה בהם באורח חד-משמעי. כעת מנהלים הנאציונל-סוציאליסטים קרב נסיגה. כל הפרשה נופחה ללא הכר בראש ובראשונה על ידי כתבים זרים שרובם, לצערי, הינם יהודים ואמריקנים. מתוך חיפוש אחרי סנסציות תוארו שני העיתונים העלובים כענקי העיתונות אשר מייצגים, כביכול, את דעת הקהל. למערכה הצטרפו קבוצות ציוניות בלתי אחראיות, שחשו עצמן מסיבות שונות מקופחות, והפיצו בעולם ידיעות מסעירות כדי לזכות בתשומת לב ותוך כדי כך להתנקם במארגני הקונגרס ולהביכם. נמסר לי שד"ר שליט, שאינו מוסמך לדבר בשם של ציוני וינה, שיגר דו"חות מדאיגים ללונדון. אם אומנם זה נכון, הרי זו תופעה בלתי אחראית ומעשה עורמה חסר תקדים. אל לו לוועד הפועל להתייחס ברצינות לגוזמאות חסרות בסיס ומוטב לו לפעול על בסיס המידע של המוסדות המפלגתיים המוסמכים [Werantwortlicher – יכול להיות גם "אחראים"].

בדיונים עם המוסדות האחראים הוסבר לי שהמשלה, העירייה ומשטרת וינה משוכנעות שהקונגרס יתקיים בלי הפרעות או פגיעות בכבודם של משתתפיו. מפקד המשטרה שובר אמר: "כניעה של ארגון עולמי גדול [כמו ההסתדרות הציונית] ל-200 פרחחים שעה שמאחוריו עומדת הממשלה, העיתונות והמפלגות הגדולות, הינה מביישת."

לדעתי, החלטת הוועד הפועל או אפילו דיון על ביטול הקונגרס כעת, לאחר שנודעו כל העובדות, תהיה בבחינת משגה חמור, שעלול לגרור אחריו תוצאות קשות.

דווקא כעת (לאחר כל מה שקרה) ירצו המפלגות וממשלת אוסטריה להוכיח, ובצדק, שאוסטריה אינה מדינה ברברית ושוויינה אינה עיר ברברית. הערובות שניתנו לנו עד כה עולות על כל מה שאפשר היה לצפות ממשלה או מפלגה כלשהי. זו גם דעתם של ציוני אוסטריה. נסיגה של הוועד הפועל תתפרש כפחדנות היסטורית ותפגע בכבודם ובטחונם של הציונים [...] בכל רחבי העולם. אויבי הציונות ישאבו מכך עידוד ויסיקו מכך, שקבוצה קטנה ככל שתהיה מסוגלת לעצור ולשבש את הפעילות הציונית. אין לך תשורה יפה מזו לאויבי הציונות ופגיעה קשה מזו בציונים.

הייתי חייב להביע בפניכם את דעתי.

בכל הכבוד ובברכת ציון,
רוברט שטריקר